

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Олексин Ю. П. Подходы к формированию целей и задач обучения истории старшеклассников на трех уровнях дифференциации / Ю. П. Олексин // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. – 2013. – № 4 (26). – С. 261–265.
2. Олексин Ю. П. Підходи до формування змісту навчання історії старшокласників на трьох рівнях диференціації / Ю. П. Олексин // Теоретичні питання культури, освіти і виховання: зб. наук. праць / за заг. ред. проф. О. В. Матвієнко ; укл. доц. В. В. Кудіна. – К. : КНЛУ, 2012. – Вип. 46. – С. 110–114.
3. Олексин Ю. П. Традиційні та нетрадиційні форми навчання історії в старшій школі / Ю. П. Олексин // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини / [гол. ред. : М. Т. Мартинюк]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. – Ч.1. – С. 178–187.
4. Пометун О. І. Методика навчання історії в школі / О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. – К. : Генеза, 2005. – 328 с.
5. Пометун О. І. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання: науково-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко ; за ред. О. І. Пометун. – К. : А. С. К., 2004. – 192 с.
6. Смагіна Т. М. Теоретичні та практичні основи конструювання компетентнісного уроку / Т. М. Смагіна // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – 2012. – № 61. – С. 128–131.

Дата надходження до редакції: 16.02.2016 р.

ПРИРОДОЗНАВСТВО. ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 378.016:57(07)

Лілія КУЦОКОНЬ,
старший викладач кафедри біології
Рівненського державного гуманітарного університету

ФОРМУВАННЯ БІОЕТИЧНИХ ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ-БІОЛОГІВ У РІВНЕНСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

У статті визначено сутність біоетики як міждисциплінарної галузі знань та її сучасної диференціації. Обґрунтовано зміст біоетики як навчальної дисципліни для студентів-біологів.

Ключові слова: біоетика, біобезпека, медична етика, біомедична етика, етичне виховання, біологічна освіта.

В статті определена сущность биоэтики как междисциплинарной области знаний и ее современной дифференциации. Обосновано содержание биоэтики как учебной дисциплины для студентов-биологов.

Ключевые слова: биоэтика, биобезопасность, медицинская этика, биомедицинская этика, этическое воспитание, биологическое образование.

The article defines the essence of bioethics as an interdisciplinary field of knowledge and its modern differentiation and substantiated the content of bioethics as an academic discipline for students-biologists.

Key words: bioethics, Biosafety, medical ethics, biomedical ethics, ethical education, biological education.

Наприкінці 60-х рр. ХХ ст. трансформація та переосмислення принципів гуманізму призвели до появи нової течії у філософсько-етичній думці, нового міждисциплінарного наукового напрямку – біоетики. Науково-технічна революція ХХ ст. істотно змінила уявлення про природу людини та особливості її існування [1; 2].

Біоетика є міждисциплінарною наукою, оскільки спирається на принципи етики, деонтології, біології, медицини, психології, екології, філософії, соціології та інших галузей

Витоки біоетики та більшість її проблем висвітлюють зарубіжні дослідники Дж. Бернардо, Дж. Даррелл, Е. Згречча, О. Леопольд, А. Лісець, В.-Р. Поттер, Р. Райдер, Т. Ріган, П. Сінгер, А. Швейцер. Упровадженню елементів біоетики в навчально-виховний процес сприяють праці В. Борейко, С. Вековшиніної, С. Дерябо, Ю. Кундієва, Т. Павлової, Г. Пустовіта, А. Степанюк, Б. Юдіна, В. Ясвіна. Дослідження М. Гриньової, О. Колонькової, Г. Марочко, В. Маршицької, Н. Пустовіт, І. Суравеґіної, Я. Фруктової присвячені питанням теорії і практики формування відповідального ставлення молоді до природи.

Мета статті полягає у визначенні сутності біоетики та обґрунтуванні змісту біоетики як навчальної дисципліни для студентів-біологів.

Сучасна біоетика покликана вирішувати етичні питання, що стосуються медицини, наук про життя і пов'язаних з ними технологій. При цьому повинен ураховуватися увесь комплекс соціальних, правових і екологічних аспектів. Світова наукова спільнота і міжнародні організації (ЮНЕСКО, ВООЗ, ЮНЕП, Рада Європи) надають велике значення цій проблемі, відносячи її до пріоритетних.

Упровадження біоетичних принципів у навчальний процес повинно відбуватися поступово й одночасно з набуттям студентами перших професійних знань і вмій. Основи майбутньої лікарської діяльності починають закладатися саме при вивченні науково-природничих дисциплін, зокрема медичної біології. Тому важливим завданням є ознайомлення студентів з основними правовими документами, що регламентують біоетичні норми біомедицини. До них, зокрема, належать Гельсінська декларація всесвітньої медичної асоціації: рекомендації для лікарів із проведення біомедичних досліджень на людині, Конвенція про права людини і біомедицину (EST №164), Додатковий протокол до Конвенції про права людини і біомедицину, що стосується біомедичних досліджень (CEST №195), Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження» та ін. [7].

В Україні триває процес гуманізації освіти. Саме тому важливість і актуальність проблем біоетики – стимулювали перегляд програм системи освіти. Згідно з резолюцією IV Національного конгресу з біоетики (м. Київ, вересень 2010 р.), Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства освіти і науки України для студентів вищих медичних навчальних закладів і біологічних факультетів університетів упроваджено програму навчального курсу «Основи біобезпеки та біоетики» [1].

Питання біоетики також включені в шкільні програми та в програми спеціальних і вищих навчальних закладів. Дисципліна відноситься до соціально-гуманітарного циклу, введена в навчальні плани підготовки магістрів і спеціалістів багатьох класичних університетів та сприяє формуванню соціально-особистісних, загальнонаукових та загальнопрофесійних компетентностей.

Завдання курсу біоетики для ВНЗ – не тільки ознайомити студентів із сучасними етико-філософськими концепціями, що стосуються місця і ролі людини в природі, а й сприяти формуванню в молодого покоління етичного ставлення до навколишнього світу, що, у свою чергу, допоможе створити умови для перетворення сучасного суспільства в суспільство без насильства, взаємини в якому спираються на моральні принципи; за допомогою зміни менталітету молодого покоління сприяти збереженню цивілізації і життя на планеті Земля – єдиного середовища проживання людини та інших живих істот.

Для студентів-біологів у Рівненському державному гуманітарному університеті на психолого-природничому факультеті із 2010 року впроваджено викладання предмета «Основи біобезпеки та біоетики». Мета і завдання означеної навчальної дисципліни – надати студентам знання про сучасне розуміння феномену біоетики, специфіку та етапи історичного розуміння біоетики в західній і вітчизняній традиції; створити основу для виховання в студентів людської

гідності стосовно ставлення до всього живого; ознайомити із відомими біоетичними концепціями, які розкривають особливості змін парадигмального характеру в постнекласичній науці загалом та сучасній біології зокрема.

Теоретичні основи курсу тісно пов'язані із низкою біологічних та суспільно-гуманітарних наук, а саме: теоретичними основами біотехнології, молекулярної біології та генетики, мікробіології, вірусології, філософії, соціології, основами права тощо.

Після вивчення курсу студенти повинні вміти: застосовувати набуті знання під час аналізу світоглядно-методологічних проблем сучасного природознавства; формувати та обґрунтовувати власну позицію щодо актуальних проблем сьогодення; оцінювати потенційні ризики для здоров'я людини та природного навколишнього середовища, що пов'язані зі створенням, випробуванням та використанням генетично-модифікованих організмів; використовувати сучасну нормативно-правову базу України щодо державної системи біобезпеки з метою ведення розробок у сферу біотехнології, а також для використання генетично модифікованих організмів у промисловості, сільському господарстві тощо [8].

Система підготовки біологів спрямована на виховання в майбутніх педагогів і дослідників поваги до всього живого, розуміння тваринного і співчуття до нього, хоча ставлення людства в цілому до тварин багато в чому не відповідає принципам етики та біоетики, кожен внесок у зміцнення біоетичних поглядів наближає час їх повної перемоги. Саме біологи повинні вказувати шлях до гуманізації відносин людини і тварин.

Теоретична підготовка норм поведінки передуює проведенню польових практик. Основна увага біоетичним нормам поведінки приділяється вже при вивченні рослинного світу в природі. Так, проводячи польову практику з ботаніки (систематики рослин), ми досить часто обираємо фітоценози околиць міста Рівне, де й ознайомлюємо студентів із флорою та рослинністю водойм, суходільних та заплавлених луків, лучних степів, штучних деревних насаджень, рудеральних екоотопів. Зважаючи на те, що фіторізноманіття цієї території зазнає значного антропогенного впливу (наявність залізничі, несанкціонованих дрібних сміттєзвалищ, близькість міста та ін.), екскурсії бажано проводити тоді, коли студенти вже ознайомляться з флорою та рослинним покривом менш трансформованих ділянок. Їх ми зазвичай проводимо після відвідування Рівненського лісництва, фітоценозів околиць сіл Бармаки та Шпанів, заказників місцевого значення «Бармаківський» та «Вишнева гора» та ін. Мандруючи цими мальовничими місцями, знайомимося з багатством рослинного світу.

Заняття польової практики з ботаніки неодмінно пов'язані з таким процесом, як гербаризація рослин. А це, у свою чергу, зумовлює знищення цілої рослини або її окремих органів. У цьому випадку ми діємо наступним чином:

- 1) роз'яснюємо студентам важливість і необхідність гербаризації з метою вивчення рослинного світу;
- 2) чітко визначаємо завдання та обговорюємо їх виконання;
- 3) на прикладах показуємо, як здійснюється відбір матеріалу, не пошкоджуючи решту рослини; підкреслюємо, що з метою збереження багаторічних трав'янистих рослин необхідно відбирати лише надземну

масу, залишаючи неушкодженими підземну частину і бруньки відновлення;

4) обов'язково наголошуємо про необхідність чіткого дотримання правил гербаризації: регулярно змінювати прокладки, уважно монтувати гербарні зразки, не допускаючи їх пересушування.

На ці важливі моменти викладач звертає увагу при вивченні теоретичного матеріалу, проведенні щоденного інструктажу перед виходом на екскурсію та під час роботи в самій природі, що дає можливість формувати біоетичні норми поведінки студентів при проходженні польової практики. Одним з основних аспектів формування таких норм поведінки є набуття природоохоронних знань, прищеплення переконань про те, що кожен живий організм є неповторним, з точки зору еволюції, таким, який необхідно зберегти.

Кожен учений, педагог як член суспільства повинен дотримуватися не тільки вимог професійної етики, а й загальних моральних вимог суспільства. Мораль діє опосередковано через дисципліну й жорсткі форми конкретної діяльності людини в суспільстві. Особливості моралі педагога полягають у тому, що його знання, професіоналізм та вміння повинні зростати зі свободою його волі, а свобода волі вимагає культури, гуманності, самодисципліни, скромності та сумлінного виконання своїх обов'язків із виховання молоді зміни, адже саме моральність породжує моральність. Свобода повинна виявлятися в стійкості до згубних впливів споживацької моралі, нігілізму та занепаду, розпусти, проявів агресивності тощо.

Етика буде свої вимоги на високій оцінці ролі науки в житті суспільства, в збереженні та розвитку культури, відстоюванні істини. Вона є системою моральних норм і правил, які регулюють дії та взаємовідносини між людьми, їх моральну відповідальність перед суспільством за нехтування можливих негативних наслідків нерозумного використання наукових досягнень, та передбачає правила і норми професійної етики. До них належать не тільки загальні моральні норми, а й ті, що впливають з величезної соціальної ролі науки. До вимог професійної етики, зокрема етики науки, відносять такі вимоги:

- бездоганне виконання своїх професійних обов'язків;
- активне ставлення до світу, спрямоване на досягнення певних цінностей, принципів та ідеалів;
- повага до людини незалежно від її положення в суспільстві;
- відстоювання істини;
- побудова висновків на основі ретельно перевірених фактів, надійно встановлених законів природи;
- ненанесення шкоди природі, адже не кожна ціль виправдовує засоби її досягнення;

- використання науки на благо суспільства, відмова від ризикованих експериментів;
- особиста та професійна чесність;
- активна участь у передачі знань та застережень від нерозумного використання досягнень науки й техніки;
- активна боротьба з псевдонаукою.

Висновки. Таким чином, при організації викладання дисциплін професійної та природничо-наукової підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах IV рівня акредитації з метою формування в студентів адекватного образу професії необхідно впроваджувати відомості про біоетичні норми й принципи; дисципліни викладати з урахуванням біоетичних аспектів і проблем із метою підвищення мотиваційної компоненти навчання, глибокого засвоєння навчального матеріалу і створення підґрунтя для формування майбутнього фахівця біології як гуманної, високоморальної людини.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку вбачаємо в розробці методичної системи формування біоетичних знань студентів у процесі вивчення біоетики та чіткому конструюванні навчально-методичного забезпечення, з метою впровадження основних норм і принципів у дисципліни професійної і практичної підготовки зі спеціальності «Біологія». Це сприятиме активізації самовиховання, задоволенню потреби студентів у вільному розвитку та вихованні компетентнісно-зорієнтованої людини, здатної пристосовуватися до життя в мінливому інформаційному світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Матеріали IV Національного конгресу з біоетики з міжнародною участю (Київ, 20-23 вересня 2010 р.). – К., 2010. – 236 с.
2. Галкін О. Ю. Біобезпека та соціальний прогрес / О. Ю. Галкін, О. В. Желобецька, О. В. Кравченко // Наукові вісті НТУУ «КПІ». – 2006. – № 4. – С. 137–144.
3. Антологія біоетики / за ред. Ю. Кундієва. – К. : Мрія, 2003. – 592 с.
4. Москаленко В. Ф. Біоетика / В. Ф. Москаленко, М. В. Попов. – Вінниця : Нова книга, 2005. – 224 с.
5. Нейсбит Дж. Высокая технология, глубокая гуманность. Технология и наши поиски смысла / Дж. Нейсбит. – М. : Транзиткнига, 2005. – 382 с.
6. Строим вместе Европу на основе верховенства закона [Электронный ресурс] / Совет Европы. – 2006. – 100 с. – Режим доступа : <http://www.coe.int/legal/>.

Дата надходження до редакції: 29.02.2016 р.